

Den britiske håndtering av felttoget i Norge i 1940

Av oberst Otto U. Munthe-Kaas

Det tyske overfall på Norge 9. april 1940 kom så overraskende på Regjeringen at beslutningen om å mobilisere Hæren ikke ble fattet før fienden stod i landet. Når Regjeringen i denne nærmest håpløse situasjon valgte kamplinjen, var det ikke minst i tillit til den militære hjelp som ble lovet av Storbritannia og Frankrike.

Under det to måneder lange felttog som fulgte hvilte hovedbyrden utvilsomt på de norske styrker og det norske samfunn. De avgjørelser som ble bestemte for den form felttoget fikk, ble imidlertid fattet i London. Det kan derfor ha sin interesse å se litt nærmere på den britiske ledelse av felttoget i Norge. Men først noen ord om den norske militære ledelse i april 1940.

Den norske militære ledelse

Da generalmajor Otto Ruge 11. april 1940 avløste generalmajor Laake som kommanderende general, fikk han full handlefrihet og fullt ansvar for den militære ledelse til lands. Et par dager senere stilte kommanderende admiral seg og Sjøforsvaret under Ruges kom-

mando. På dette tidspunkt var imidlertid samtlige kystartillerifort og praktisk talt alle orlogsskip av betydning gått tapt. 18. mai formaliserte Regjeringen ordningen ved å beordre Ruge som vår første forsvarssjef.

I Nord-Norge stod både land- og sjøstridskrefter under kommando av øverstkommanderende i landsdelen, generalmajor Carl Gustav Fleischer. Operasjonene her måtte føres uten sammenheng med operasjonene i Sør-Norge. Men også innen Sør-Norge var forbindelsene mellom Hærens overkommando og Østfold, vestsiden av Oslofjorden med Telemark, Sørlandet, Rogaland og Nord-Trøndelag så dårlige at kommanderende general ikke kunne gjøre sin innflytelse gjeldende i disse områder.

Utgangspunktet for Ruge måtte være den allierte hjelp, men bortsett fra en melding 14. april fra den britiske statsminister, Neville Chamberlain, om at de allierte ville komme så snart som mulig «and in great strength», ble Ruge ikke underrettet om de alliertes planer før 20. april, dvs 11 dager etter den tyske invasjon.¹ I mellomtiden

måtte han derfor basere seg på forutsetninger. Således gikk han ut fra at den allierte hjelp til Sør-Norge ville bli betydelig større enn den viste seg å bli. Videre regnet han med at den britiske flåte både ville og kunne stanse en ytterligere oppbygging av tyske styrker i Norge.

Basert på disse forutsetninger bestemte Ruge seg for ved oppholdende strid å hindre de tyske styrker på Østlandet i å gripe inn i operasjonene i Trøndelag, hvor tyskerne var relativt svake og bare kunne forsterkes luftveien. Ruge mente det var mulig å gjenerobre Trøndelag med alliert hjelp, og derfra gå angrepsvis til verks mot tyskerne på Østlandet. Ruges forutsetninger slo imidlertid ikke til. På grunn av det tyske luftherredømme over Sør-Norge ble den allierte hjelp aldri effektiv i denne del av landet, og den britiske flåte greide heller ikke å hindre at tyske forsterkninger strømmet inn i landet.

Den britiske krigsledelse

Etter utbruddet av Den annen verdenskrig opprettet Frankrike og Storbritannia

sammen et øverste krigsråd — Supreme War Council — til å koordinere de to lands krigspolitikk og strategi. Under den russisk-finske vinterkrig, nærmere bestemt 5. februar 1940, delegerte krigsrådet kommandoen over eventuelle vestallierte operasjoner i Skandinavia til den britiske regjering. Innenfor denne var det et engere utvalg — krigskabinettet — som var spesielt ansvarlig for ledelsen av krigen. Det var således krigskabinettet som tok eller i det minste godkjente alle viktige allierte avgjørelser om felttoget i Norge. I april 1940 bestod krigskabinettet av ikke mindre enn 10 statsråder, blant andre statsministeren, utenriksministeren og ministrene for de tre forsvarsgrenene. Forsvarsgrensjefene — Chiefs of Staff — var tilstede som rådgivere ved alle møter i krigskabinettet.

Mellom krigskabinettet og departementene for forsvarsgrenene hadde man en egen komité av statsråder — Ministerial Committee on Military Coordination. Denne militære koordineringskomité hadde som oppgave å vurdere strategiske planer og å foreta prioriteringer mellom forsvarsgrenene. Under felttoget i Norge bestod komitéen vanligvis bare av ministrene for de tre forsvarsgrenene. Også her var forsvarsgrensjefene til stede som rådgivere. Marineministeren, Winston Churchill, var komitéens formann og ledet komitéens møter under felttogets mest avgjørende fase frem til midten av april. Etter anmodning av Churchill ledet statsministeren selv samtlige møter i komitéen utenom ett fra 16. april og ut måneden.² Koordineringskomitéens konklusjoner ble normalt forelagt krigskabinettet som anbefalinger, men i de kri-

tiske aprildager tok komitéen også selv avgjørelser som senere ble stadfestet av krigskabinettet.³

Endelig hadde man den militære sjefsneimnd — Chiefs of Staff Committee — som bestod av sjefene for de tre forsvarsgrenene. Sjefsneimndens medlemmer hadde en dobbelt funksjon som individuelle og kollektive rådgivere for krigskabinettet og den militære koordineringskomité, og som høye departementsembetsmenn under sine respektive statsråder. Da komitéen i sin tid ble opprettet, var det spesielt blitt fremhevet at medlemmene hadde kollektivt ansvar i alle forsvarsspørsmål. Dette ansvar hadde imidlertid lett for å bli overskygget av medlemmens ansvar som sjefer for selvstendige og ofte konkurrerende forsvarsgrenene. Sjefsneimnden ble betjent av en fellesstab for fellesplanlegging m.m. Fellesstabens kapasitet var imidlertid ikke dimensjonert for de krav som ble stillet til den i 1940. I månedsskiftet april/mai ble Churchill utnevnt til statsministerens stedfortreder med spesielt ansvar for å rettlede og styre sjefsneimnden.

Kritiske forsvarsspørsmål ble således behandlet på minst tre forskjellige trinn: I den militære sjefsneimnd, i den militære koordineringskomité og i krigskabinettet.

Da Churchill 10. mai ble statsminister, omorganiserte han den øverste krigsledelse. Blant annet halverte han antall medlemmer av krigskabinettet og overtok selv, ved siden av stillingen som statsminister, den nyopprettede forsvarsmi-
nisterstilling. Endringene kom for sent til å få noen betydning for felttoget i Norge, hvor de allierte på dette tidspunkt stort sett hadde forspilt sine muligheter. Vi skal derfor ikke her gå

nærmere inn på den nye ordning.

I motsetning til krigs- og luftforsvarsministeriene var marineministeriet — Admiralty — et operasjonssenter. Som marineminister hadde Churchill ved sin side første sjølord, admiral Pound. Admiralen var sjef for marinen — Chief of Naval Staff — og som sådan ansvarlig for å utstede ordrer til flåten om krigsoperasjoner og forflytninger av skip. Som operasjonssenter hadde marineministeriet fra gammelt av rett til å gi ordrer direkte til flåteavdelinger. Denne rett til å gripe inn, særlig når flåten var til sjøs og holdt radiotaushet, ville hvis den ikke ble praktisert med forsiktighet, kunne komme i konflikt med funksjonene til vedkommende flåtesjefer. Disse var naturlig nok ømskinnet for inngripen i saker som de selv hadde ansvaret for.

Sommeren 1939 ble dette spørsmål tatt opp mellom første sjølord og sjefen for Home Fleet, admiral Forbes. Denne pekte på at marineministeriet umulig kunne holde seg å jour med de mange endringer som stadig fant sted i værforhold og situasjoner langt til havs. Han ba derfor om at marineministeriet, så sant det var mulig, skulle nøye seg med å sende ham opplysninger, ikke ordrer. Spørsmålet synes ikke å ha blitt avklart ved denne anledning. Det ble imidlertid brakt på bane igjen i oktober 1939 — denne gang visstnok av et antall admiraler. Første sjølord understreket da at ordrer bare ville bli utstedt av Whitehall under spesielle omstendigheter og at marineministeriets kontroll i slike tilfelle ville opphøre så snart det lot seg gjøre.⁴

R 4-planen

Fra utbruddet av Den annen

verdenskrig og frem til Norge ble trukket inn i krigen var det to forhold vedrørende Norge som de allierte var særlig opptatt av. Det ene var den beskyttelse den norske kystled ga tyske skip på vei til eller fra verdenshavene. Dette hull i den britiske blokade av Tyskland var et konstant problem for den britiske marineledelse. Det annet forhold var eksporten av jernmalm fra Gällivarefeltet over Narvik til Tyskland. Denne jernmalm mente man var av avgjørende betydning for den tyske krigsindustri. Disse forhold førte til at krigskabinettet utover høsten 1939 gjentagne ganger drøftet spørsmålet om å legge miner eller nytte sjøstridskrefter på norsk sjøområde.

Den russisk-finske vinterkrig skapte en ny situasjon. Nu kunne man kombinere alliert troppehjelp til Finland med en operasjon mot de nordsvenske malmfelter. Planen var at en styrke — «Avonmouth» — skulle sendes til Finland over Narvik og underveis bemektige seg Gällivarefeltet. En annen styrke — «Stratford» — skulle komme tyskerne i forkjøpet og okkupere Stavanger, Bergen og Trondheim. Den norske og den svenske regjering nektet imidlertid ekspedisjonsstyrken transitt. På tross av dette var «Avonmouth» etter ordre fra krigskabinettet i ferd med å avseile til Narvik, da finnene natten til 13. mars 1940 aksepterte Moskvafreden. Dermed ble bena slått vekk under operasjonen, og minelegging på norsk sjøområde ble igjen et aktuelt alternativ.

28. mars besluttet det øverste krigsråd at miner skulle legges på norsk sjøområde. I tilknytning til dette vedtak ga krigskabinettet ordre om at tropper skulle innskipes og være klare

til på kort varsel å kunne overføres til Norge, dersom tyskerne skulle reagere på mineleggingen med å invadere Norge. Med dette for øyet ble det planlagt en fellesoperasjon, den såkalte «Plan R 4». For planen var det øremerket åtte lett utrustete infanteribataljoner. Fire av disse skulle sendes med kryssere til Stavanger og Bergen, mens én og tre bataljoner skulle transporteres i trosskipskiper til henholdsvis Trondheim og Narvik.⁵ Minene skulle egentlig vært lagt 5. april, men operasjonen ble utsatt til tidlig på morgenen 8. april og begrenset til Vestfjorden.

Invasjonsfasen

Alt 4. april hadde det britiske marineministerium mottatt varsel fra København om at et tysk angrep på Norge var forestående. 6. april kom det ytterligere indikasjoner på uvanlig tysk aktivitet med Norge som mål, og om kvelden samme dag ble det meldt om stor tysk skipstrafikk i Østersjøen og Helgolandsbukten. Hverken marineministeriet eller Home Fleet foretok seg imidlertid noe for å komme tyskerne i forkjøpet.⁶

Da de tyske angrepsgrupper som skulle til Narvik og Trondheim — eskortert av slagkrysserne Scharnhorst og Gneisenau — ble oppdaget i Nordsjøen 7. april, konsentrerte marineministeriet oppmerksomheten utelukkende om den mulighet at slagkrysserne ville forsøke å bryte ut i Atlanterhavet. For å hindre dette beordret første sjølord sent samme kveld alt som var for hånden til sjøs, inklusive de kryssere og eskortefartøyer som var øremerket for R 4-planen.

R 4-krysserne stod til sjøs 8. april kl 1400 i slik hast at de embarkerte bataljoner måtte de-

barkeres uten utrustning.⁷ Fire bataljoner ble derved gjort immobile i hele fem døgn på et tidspunkt da det var presserende behov for dem i Norge.⁸ Hele fellesoperasjonen R 4 som var beordret av krigskabinettet ble således ensidig kansellert av marineministeriet med den begrunnelse at det var oppstått en krisesituasjon som ikke var forutsatt i planen.⁹

Denne inngripen av marineministeriet førte til at ingen allierte landmilitære styrker kunne settes inn mot norske nøkkelhavner på et tidspunkt da tyskerne ennå ikke hadde rukket å sette seg skikkelig fast i disse. I Bergensavsnittet var det eksempelvis helt frem til 16. april bare to tyske bataljoner.¹⁰ 8. april regnet marineministeriet med at et angrep på Norge var under utvikling og varslet den norske legasjon i London om dette kl 1300.¹¹ Marineministeriet regnet med andre ord med at nettopp den situasjon som R 4-planen var ment å skulle møte, var i ferd med å bli en realitet. Den eneste forskjell var at tyskerne hadde «reagert» før den britiske minelegging. Det er på denne bakgrunn vanskelig å forstå hvorfor marineministeriet 8. april ikke tilbakekalte den del av ordren som prisga R 4-planen.

Om morgenen 8. april grep marineministeriet inn i en annen operasjon med uheldige følger. Denne gang var det de 8 jagere — inklusive eskortejagerne — som hadde lagt minene i Vestfjorden, som ministeriet beordret vestover for å slutte seg til slagkrysseren Renown. Vestfjorden var derved fullstendig ubevoktet da de ti tyske jagere med 2 000 bergjegere ombord noen timer senere passerte inn fjorden på vei til Narvik.¹²

Admiral Forbes som 7. april

om kvelden hadde forlatt Scapa Flow med hovedflåten, var 8. april klar over at et tysk angrep på Norge var i gang.¹³ Ikke desto mindre fortsatte han hele denne dag å jage de tyske slagkryssere. Han ignorerte derved den hovedregel at når en fiendtlig invasjon er i gang, endres det primære mål for forsvarerens sjøstridskrefter fra å være fiendens hovedskip til å bli hans transportskip.¹⁴ Ved denne anledning grep marineministeriet ikke inn.

Neste dag, 9. april, grep marineministeriet på ny inn i admiral Forbes' disposisjoner, og kansellerte et planlagt angrep med fire kryssere og syv jagere på de tyske sjøstridskrefter i Bergen. Med det vi vet i dag synes angrepet å kunne ha gitt gode resultater mot både krigsskip og transportskip.¹⁵ Denne spesielle inngripen er kommentert av Churchill som sier: «Looking back on this affair, I consider that the Admiralty kept too close a control upon the Commander-in-Chief, and after learning his original intention to force the passage into Bergen we should have confined ourselves to sending him information.»¹⁶

Sjøslagene ved Narvik 10. og 13. april skyldtes også inngripen fra marineministeriets side. Forut for det siste av disse slag, nærmere bestemt 10. april, hadde krigskabinetet bestemt at det strategiske mål i Norge var å erobre Narvik. Vurdert mot denne beslutning og det faktum at de første britiske tropper ville være fremme i Narvik-området 14. april, er det et åpent spørsmål om det var berettiget å sette i gang en ren marineoperasjon rettet utelukkende mot de tyske jagere ved Narvik, og ikke se operasjonen mot disse i sammenheng med det strategiske mål. Føl-

gen var at viseadmiral Whitworth mente at han ikke disponerte store nok landgangsstyrker ombord i fartøyene sine (slagskipet Warspite og ni jagere) til å utnytte den situasjon som sjøslaget 13. april hadde skapt på land.¹⁷ I dag vet vi at det 13. april bare var én bergjegerbataljon pluss besetningene fra to senkete jagere som holdt Narvik, ikke 2 000 mann som britene antok. De andre tyske bataljoner var på dette tidspunkt bundet i strid med norske styrker langt borte fra Narvik. Under sjøslaget ble forøvrig byen tømt for tyske styrker av frykt for at britene skulle gjøre landgang.¹⁸ En viktig konsekvens av de to sjøslag som ofte oversees, var at generalmajor Dietls styrke i Narvik-avsnittet ble mer enn fordoblet. Uten besetningene fra de tillitgjorte jagere ville Dietl neppe ha vært i stand til å holde det gående så lenge som han gjorde. Han bandt derved ca 30 000 norske og allierte tropper foruten betydelige flåtestyrker i åtte uker.

De opplysninger som er blitt tilgjengelige etter krigen tyder ikke i noe tilfelle på at marineministeriets mange inngrep under felttoget i Norge førte til bedre resultater enn det flåtesjefene kunne ha oppnådd. Det er til og med mulig at uten disse inngrep kunne felttoget ha fått en annen og gunstigere form om ikke et annet sluttresultat. Hva var så årsaken til at marineministeriet handlet stikk i strid med første sjølords intensjoner? Marineministerens sterke personlighet synes å ha vært en viktig faktor i denne forbindelse. Under kritiske marineoperasjoner brukte Churchill å oppholde seg i marineministeriet til langt på natt, og hadde i slike situasjoner en tendens til å overta den direkte

kontroll. Mange av de telegrammer som ble sendt i slike perioder er tydelig preget av hans sprog og personlighet. Det er på det rene at disse telegrammer av og til grep forstyrrende inn i ledelsen av striden og øket vanskelighetene for sjefen for Home Fleet.¹⁹

Operasjonene i Norge

Da det øverste krigsråd 9. april besluttet å etterkomme den norske regjeringens anmodning om hjelp, presiserte det samtidig Narviks spesielle betydning sett i sammenheng med Gällivares malmeleier. På den annen side mente de britiske forsvarsgrensjefer at gjen Erobring av Trondheim og Bergen var mer presserende fra et militært synspunkt. Deres råd ble imidlertid ikke fulgt. 10. april bestemte krigskabinetet at man skulle konsentrere seg om et angrep på Narvik. Dermed var Narvik utpekt som det strategiske mål for den allierte innsats i Norge og hjelpen til Norge i realiteten blitt underordnet det samme strategiske hensyn som hadde ligget bak de alliertes planer om hjelp til Finland noen uker tidligere, nemlig å stoppe eksporten av malm fra Gällivarefeltet til Tyskland. Hva britene ikke visste var at Narvik-området var det området i Norge hvor alliert innsats var minst påkrevet. Her var som det viste seg, de lokale norske tropper sterke nok til alene å stanse og innkapsle angriperen. Fra norsk synspunkter lå Narvik-området både politisk og strategisk i periferien, og i motsetning til eksempelvis Trøndelag manglet det både brukbar flyplass og annen infrastruktur som var nødvendig for basering av et alliert ekspedisjonskorps.

Valget av Narvik som militært hovedmål i Norge var sær-

deles uheldig og førte til de mange endringer av planer som ble et karakteristisk trekk ved felttoget. Forklaringen på valget ligger sannsynligvis i at Narvik hadde stått i sentrum for de vestalliertes strategiske tenkning og planer helt siden høsten 1939, og at hverken det øverste krigsråd eller krigskabinettet maktet å omstille seg hurtig nok til den nye situasjon. I april 1940 var Narvik ikke lenger av samme betydning som tidligere på vinteren. Nu stod skibnings-sesongen i Østersjøen for døren og med den ville det meste av den svenske malmeksport til Tyskland bli ledet over Luleå. Heller ikke var den tidligere plan om å bemektige seg de nordsvenske malmleier lenger praktisk mulig, om den noen gang hadde vært det.

Alt 13. april kom den første endring av planen. Da besluttet krigskabinettet at man også skulle sende en styrke til Sør-Norge for å gjenerobre Trondheim og Trøndelag. En henstilling om dette fra den norske regjering og en tilsvarende tilråding fra den allierte militærmissjon i Sverige synes å ha medvirket til beslutningen. Den ble forøvrig støttet av den britiske utenriksminister, Lord Halifax, mens Churchill helst ville vente til man hadde sikret seg Narvik.²⁰

Denne endring førte blant annet til at den britiske 146. Brigade som var under sjøtransport til Narvik-området, neste dag ble omdirigert til Namsos. Til å begynne med motsatte den britiske hær sjef, general Ironside, seg denne omdirigering. Drøftelsene i den militære koordineringskomité førte allikevel til at forsvarsgrensjefene gikk med på at brigaden kunne og skulle omdirigeres mens den var i sjøen. Brigaden ble landsatt 16. og 17. april i Namsos un-

der store vanskeligheter og uten brigadesjefen som var ombord i et av de øvrige fartøyer som seilte videre til Narvik-området.²¹

Neste endring av planen kom 17. april. Da ble Narvik henvist til annen plass i den allierte strategi, etter Trondheim som nu rykket opp til å bli det mest presserende militære mål. Det franske krigsråd — Conseil de Guerre — hadde 13. april endret syn med hensyn til Trondheims strategiske betydning. Dette forhold sammen med Ruges insistering 13., 14. og 15. april overfor London om å prioritere gjenerobring av Trondheim har formodentlig medvirket til prioritetsendringen.²²

De allierte operasjoner i Sør-Norge begynte stykkevis og delt med landsettinger i Namsos og Åndalsnes av selvstendige kommandoer som stod direkte under krigsministeriet i London. Opprinnelig var disse operasjoner ment å være avledningsmanøvrer for et hovedangrep rettet direkte mot Trondheim. Senere da man fant at et slikt hovedangrep fra sjøen var for risikabelt, ble det bestemt at Trondheim skulle tas ved en knipetangsoperasjon fra Namsos og Åndalsnes.²³ Som strategisk plan eksisterte knipetangsoperasjonen én uke, som praktisk foretagende ennå kortere.

19. april ble den første halvannen bataljon av den britiske 148. Brigade landsatt i Molde og Åndalsnes. Brigadesjefen, brigadér Morgan, hadde ordre om å operere fra Dombås nordover mot tyskerne i Trøndelag. Dette var forsåvidt i samsvar med det Ruge hadde bedt om, men nu var situasjonen ved Lillehammer i ferd med å bli prekær og Ruge trengte de britiske tropper til forsterkning av denne front. Da han 20. april traff Morgan, gjorde han det derfor

klart at han ventet at de allierte tropper rettet seg etter hans strategi, ellers ville han gå av. I denne vanskelige situasjon tok den britiske militærattaché på seg ansvaret for å holde tilbake en melding som var blitt dechiffrert samme morgen. I meldingen som var fra general Ironside til Ruge var det uttrykkelig sagt fra at brigadér Morgan hadde ordre om å samarbeide med Ruge, men at han ikke skulle stå under Ruges kommando. Morgan gikk under tvil med på å stille seg under norsk kommando.²⁴ Da den britiske 15. Brigade noen dager senere kom til Gudbrandsdalen, ble også denne stillet under Ruges kommando. Men da de britiske tropper kort tid etter overtok den alt overveiende del av kampen i Gudbrandsdalen, var Ruge rask til å ta konsekvensen av dette og overføre kommandoen i dalen til den britiske sjef, generalmajor Paget.²⁵

Tilsvarende kommandoproblemer oppstod ikke i Nord-Norge og ved Namsos hvor norske og allierte styrker stort sett opererte hver for seg på adskilte frontavsnitt. 22. april overtok generaløytnant Massy kommandoen over samtlige allierte landstridskrefter i Sør-Norge, dvs de allierte tropper i Namsos-området og i området Åndalsnes-Gudbrandsdalen. Skjønt general Massy og staben hans ble værende i London under felttoget, ble han bare én gang bedt om å være tilstede under møte i den militære koordineringskomité.²⁶

De britiske landmilitære sjefer i Sør-Norge hadde ingen kommandomyndighet over de sjø- og luftstyrker som var knyttet til deres operasjoner. Marinen hadde kommandoen inntil troppeene var landsatt. Deretter var landstridskrefte- ne henvist til å skaffe seg nød-

vendig støtte fra de andre forsvarsgrener ved avtaler på vennskapelig basis.

Det ble ikke utnevnt en egen alliert sjømilitær sjef for Sør-Norge. Sjefen for Home Fleet fungerte som sådan ved siden av sine mange andre gjøremål. Strategiske avgjørelser som i senere felttog under krigen ble tatt av øverstkommanderende på den aktuelle krigsskueplass, måtte under felttoget i Norge koordineres av den militære koordineringskomité i London.

2. og 3. mai forlot de siste allierte tropper Sør-Norge fra henholdsvis Molde/Åndalsnes og Namsos, og Narvik kom på ny i forgrunnen. Planen var nu å ta byen snarest mulig og å stoppe den tyske fremrykning nordover fra Trøndelag.

I Narvik-området benyttet britene det britiske system for felleskommando — joint command. Systemet var basert på at sideordnede sjefer fra to eller tre forsvarsgrener i felleskap skulle lede operasjoner innenfor en felles krigsskueplass. Hver for seg sorterte de imidlertid direkte under sine respektive forsvarsgrensjefer. Av det britiske tjenestereglement for fellesoperasjoner gikk det klart frem at skulle systemet virke etter sin hensikt, måtte sjefene både av temperament og erfaring være skikket til å samarbeide med hverandre. Ikke bare måtte de ha tillit til hverandre og kunne samarbeide som team, men de skulle også ha gode kunnskaper om de andre forsvarsgreners muligheter og begrensninger. Disse betingelser ble dessverre ikke oppfylt ved beordningen av de allierte sjefer for Narvik-området. Det viste seg snart at de to — Admiral of the Fleet the Earl of Cork and Orrery og generalmajor Mackesy — var fullstendig uforenlige av syn og tempe-

rament. Ved beordningen av de to hadde forsvarsgrensjefene ikke konferert med hverandre, og hva verre var, de hadde heller ikke koordinert de direktiver som de ga dem.

Lord Cork og general Mackesy som ikke hadde truffet hverandre tidligere, oppdaget i Nord-Norge at de hadde diametralt motsatt oppfatning av hva som var pålagt dem.²⁸ Mens admiralen ville forsøke å ta Narvik straks, mente generalen at en landgang der under de rådende forhold ville være uforsvarlig. I mangel av en øverste sjef måtte generalens syn bli utslagsgivende. For å fremskynde angrepet på byen ble Lord Cork 20. april beordret som øverste allierte operative sjef i Narvik-området.²⁹ Nu var imidlertid muligheten for å erobre Narvik ved et direkte angrep ikke lenger til stede, og det skulle gå ytterligere ca 6 uker før byen ble gjenerobret.

Lord Corks kommando-område var sjøområdet innenfor en omkrets av 100 sjømil rundt Vågsfjord. Han var avhengig av Home Fleet for forsterkninger og for støtte fra hangarskip. Denne ordning bød på vanskeligheter. Like vanskelig som det var for admiral Forbes å beregne behovene ved Narvik fra dag til dag eller endog fra time til time, og å vurdere disse i forhold til sine mange andre forpliktelser, like vanskelig var det for Lord Cork å vite nøyaktig hva Home Fleet kunne gjøre eller virkelig gjorde for å hjelpe ham.³⁰

Mot slutten av april ble man i London klar over at de allierte landstridskrefter ved Narvik ville bli så store at det var berettiget å beordre en korps sjef. Det ble derfor besluttet straks å sende generalløytnant Auchinleck. Man håpet derved å fremskynde erobringen av Narvik.

Generalen ble imidlertid i London til 6. mai, blant annet for å forberede organiseringen av korpsstaben, og først 13. mai avløste han general Mackesy. Men alt én uke senere da slaget i Frankrike raste som verst, antydet Churchill som nu var blitt statsminister at det kanskje ville være riktigst å trekke seg ut av Norge når Narvik var tatt. Og slik ble det.

24. mai gikk det ordre til Lord Cork om å evakuere tidligst mulig, men den norske regjering og Ruge ble ikke underrettet om beslutningen før 2. juni. Som under den tidligere allierte tilbaketrekning fra Namsos, skapte også denne hemmeligholdelse vanskeligheter. Der som Ruge og general Fleischer var blitt orientert om evakueringen samtidig med Lord Cork, kunne de norske operasjoner som var i gang ved Bjørnfjell ha blitt fremskyndet og muligens ha ført til at general Dietls Narvik-gruppe enten var litt beseiret eller hadde måttet trekke seg inn i Sverige. Natten 7/8 juni forlot de siste allierte tropper Norge.

Uten fly, uten luftvern og uten sjøstridskrefter ville fortsatt kamp i Nord-Norge ha hatt liten hensikt og bare ha medført ødeleggelse av landsdelen. Det fantes forøvrig heller ikke nevneverdig ammunisjon til å fortsette kampen med. Ved midnatt 9/10 juni kapitulerte Ruge med de gjenværende norske landstridskrefter.

Svikt i ledelsen

Som følge av sitt første uheldige valg av strategisk mål i Norge, kunne den britiske krigsledelse ikke etterleve det viktige krigsprinsipp om at det strategiske mål man har satt seg ikke må endres. Planene ble stadig endret og ledelsen viste herunder liten forståelse

for de problemer dette skapte nedover i rekkene. Dette førte ofte til kaos. Dessuten grep den militære koordineringskomité, ja til og med krigskabinetet, ofte forstyrrende inn i detaljer vedrørende ledelsen av operasjonene med den følge at grensen mellom den høyere krigsledelse og den lokale strategi ble borte. Denne uheldige praksis ble oppmuntret ved den nære og hyppige kontakt som den politiske ledelse hadde gjennom sine militære rådgivere med det som skjedde i felten. Som vi har sett hadde forsvarsgrensjefene selv den direkte kontroll med operasjonene i Norge i den første og mest avgjørende fase av felttoget. Hadde den allierte innsats i Norge fra begynnelsen av blitt betrodde en øverstkommanderende eller — mer sannsynlig den gang — en felleskommando av sideordnede sjefer fra hver forsvarsgren betjent av en fellesstab, ville situasjonen ha vært en annen. Da ville all planlegging og alle administrative forberedelser ha påhvilt bare én instans — en integrert fellesstab. I bevisstheten om at den ville stå ansvarlig for følgene av sine handlinger, ville en slik stab også ha vært en sterk motvekt mot tendensene til stadig å endre det militære mål. Samtidig ville det forhold at den direkte ledelse av operasjonene ble fjernet fra den umiddelbare nærhet av de politiske ledere, ha medvirket til at disse ville ha hatt lettere for å holde seg til sitt egentlige felt — den store strategi.³¹

En annen svakhet var den manglende integrering av forsvarsgrensens innsats. Selv forsvarsgrensjefene som senere skulle bli en sterk og integrert gruppe, hadde våren 1940 ikke vennet seg til å arbeide som team, og var ennå ikke blitt bemyndighet til å utstede

fellesordrer til sjefer i felten. Riktignok fungerte de som kollektive rådgivere for krigskabinetet og den militære koordineringskomité, men når beslutningene skulle settes i verk, utstedte de hver for seg ordrer til egne underlagte sjefer. Det fantes ingen fellesstab som representerte alle tre forsvarsgrener og heller ingen annen ordning for koordinering av de ordrer som ble gitt.

Den vingling som forekom i den britiske ledelse av felttoget, særlig i den første avgjørende fase, må delvis tilskrives at man i Storbritannia ikke var klar over farten og tyngden i det tyske angrep, og at man manglet opplysninger om det som skjedde i Norge. Mens britene i henhold til R 4-planen anså åtte lett utrustete infanteribataljoner for tilstrekkelig for Norge, kom tyskerne med mer enn seks divisjoner.

I krigskabinetet var man neppe helt uimottagelig for norsk innflytelse. Endringen av prioriteringen mellom Narvik og Trondheim kan tyde på det. Det bød imidlertid på mange vanskeligheter å koordinere den britiske og norske militære planlegging. I London var det tre forsvarsgrener som det skulle tas hensyn til foruten forskjellige politiske faktorer, og ved større avgjørelser måtte dessuten franskmennene konsulteres. Noe grunnlag for gjensidig tillit hadde man heller ikke. Før april 1940 hadde det ikke vært britisk militærattaché i Oslo. I det britiske krigsministerium hadde man derfor få opplysninger om den norske hær, og general Ruge var en ukjent størrelse i London. Endelig hadde man de vanskeligheter som var forbundet med avstand, kommunikasjoner og samband.

Man kan vanskelig studere

den britiske krigsledelse under Norges-felttoget i 1940 uten å bli slått av Churchills dominerende rolle, ikke minst i tiden før han ble statsminister. I april-dagene da de beslutninger ble fattet som kom til å gi felttoget dets form, gjorde Churchill sin innflytelse gjeldende på ikke mindre enn tre plan: Som marineminister, som formann i den militære koordineringskomité og som medlem av krigskabinetet. Fra månedsskiftet april/mai ga han dessuten som statsministerens stedfortreder rettleiding og direktiver til den militære sjefsnemnd. Som vi har sett, grep han som marineminister under den kritiske invasjonsfase direkte inn i Home Fleet's operasjoner — ved flere anledninger med uheldige følger. I den militære koordineringskomité som gjorde seg sterkt gjeldende så vel ved valget av strategisk mål for felttoget som i ledelsen av dette, gikk hans interesser langt utenfor det sjømilitære felt. I denne komité ga hans usedvanlige erfaring, tekniske kunnskaper, sterke personlighet og mange andre verdifulle egenskaper ham en enestående posisjon. Ja, hans sterke og dominerende personlighet synes endog å ha beveget forsvarsgrensjefene til å gå med på dristige fortagender mot bedre vitende.³²

Selv om Churchill ikke hadde det endelige ord i beslutningsprosessen under første del av Norges-felttoget, synes han å ha hatt større innflytelse på de avgjørelser som kom til å gi felttoget dets uheldige form enn noen annen i krigskabinetet. Det var derfor en skjebnens ironi at en debatt i Underhuset, foranlediget av den allierte fiasko i Sør-Norge, skulle føre til at Churchill etterfulgte Chamberlain som statsminister. Heldigvis — får vi tilføye. Som

statsminister vokste han hurtig til vår tids kanskje største krigsleder.

Sluttord

De allierte hadde helt siden høsten 1939 viet Norge stor oppmerksomhet i sin strategiske tenkning og planlegging. De hadde regnet med at norsk område kunne bli trukket inn i krigen og at en slik utvikling ville bli til deres fordel. Da så denne situasjon inntraff, var de hverken i stand til å mestre den eller til å høste de fordeler av den som de hadde regnet med på forhånd. De hadde ikke trukket de logiske konsekvenser av sin egen planlegging. Deres militære grunnlag var for svakt. Sett i sammenheng med Den annen verdenskrig var det allierte nederlag i Norge et mindre tilbakeslag, men for Norge medførte det 5 harde år under fiendtlig okkupasjon.

Noter

1. Dudley Clark, Seven Assignments s 109-110
2. Derry, The Campaign in Norway s 58-59, Butler, Grand Strategy II s 130.
3. Grand Strategy II s 131.
4. Roskill, The War at Sea 1939-1945 I s 26-27.
5. Derry s 15.
6. Roskill I s 158.
7. Ibid s 158-162.
8. Grand Strategy II s 126.
9. Churchill, The Second World War I 1st Edition s 467.
10. Hansteen, Operasjonene til lands på Vestlandet og i Hallingdal og Numedal s 53.
11. Undersøkelseskommissjonen av 1945, bilag II s 177.
12. Roskill I s 160.
13. Ibid s 160-161.
14. Ibid s 165.
15. Ibid s 170-171.
16. Churchill I s 470.
17. Moulton, The Norwegian Campaign of 1940 s 115-117.
18. Broch, Fjellene venter s 137-149.

19. Roskill I s 202.
20. Woodward, British Foreign Policy in the Second World War I s 121-122.
21. Derry s 85.
22. Woodward I s 122-123.
23. Supplement to the London Gazette 28. mai 1946 s 2597.
24. Derry s 103-105.
25. HOK-ordre 27. april 1940.
26. Grand Strategy II s 137.
27. Ismay, The Memoires of Lord

- Ismay s 111. General Ismay ledet våren 1940 sjefsnemndens sekretariat og var samtidig sekretær for den militære koordineringskomité.
28. Supplement to the London Gazette 8. juli 1947 s 3168.
29. Ibid s 3179.
30. Roskill I s 200.
31. Derry s 237-238.
32. Grand Strategy II s 130, 150. ■

FABRITIUS OSLO RRA S

Omega kvarts

Modeller fra
kr. 896,- (veil.)

Ω

OMEGA

URMAKER **bernh.**

hansen og sønn

FOLKETS HUS

Youngsgt. 11 · Oslo 1 · Inng. Henrik Ibsensgt.